

brakuje tu jednak wypowiedzi samych obywateli tego kraju żyjących w owym czasie i mogących ocenić ten okres w historii Rumunii z punktu widzenia własnych przeżyć i doświadczeń. Z kolei na stronie 154 jest np. mowa o tym, iż prokreacyjna polityka Ceaușescu początkowo spotykała się z cichą aprobatą Zachodu. Przydałoby się w tym miejscu przedstawić wypowiedzi zachodnich polityków, przedstawicieli nauki czy publicystów w tych kwestiach, ich refleksje i ocenę powstałej sytuacji.

Książkę tę należy, pomimo pewnych niedociągnięć, ocenić jako dość trafną analizę sytuacji jaka zaistniała w Rumunii w kontekście polityki pronatalistycznej realizowanej przez władze tego kraju w okresie rządów dyktatury Nicolae Ceaușescu i konsekwencji tej polityki po obaleniu reżimu „Słońca Karpat”.

ARKADIUSZ RZEPKOWSKI
UNIwersytet Łódzki

Patrycja Domejko-Kozera, *Polityka zagraniczna Hiszpanii w okresie rządów Felipe Gonzáleza (1982–1996)*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2011, ss. 311

Prezentowana książka, przedstawiająca i charakteryzująca politykę zagraniczną Hiszpanii w okresie kilkunastoletnich rządów Felipe Gonzáleza, jest publikacją, która wypełnia lukę w polskiej literaturze historycznej i politologicznej. Do tej pory brakowało odrębnej monografii ukazującej kompleksowo i kompetentnie podjęty przez Autorkę problem badawczy. Należy przy tym zauważyć, że studia nad historyczną i współczesną Hiszpanią są w Polsce rzadkością i wartościowa merytorycznie monografia Patrycji Domejko-Kozery – autorki młodego pokolenia – tym bardziej zasługuje na uwagę¹.

Praca obejmuje chronologicznie bardzo ważny okres w dziejach najnowszych Hiszpanii. Po śmierci gen. Francisco Franco w 1975 r. nastąpił proces odchodzenia Hiszpanii od modelu państwa dykta-

¹ Dr Patrycja Domejko-Kozera opublikowała wcześniej zwięźle napisaną monografię: *Polityka bezpieczeństwa Hiszpanii w latach 1992–2004*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2006, ss. 133.

torskiego i wiązania go z liberalno-demokratycznym systemem zachodniej Europy, tzw. transición democrática (1975–1982). Przy poparciu króla Juana Carlosa, wybranego przez gen. Franco na swego następcę, a także dzięki porozumieniu głównych sił politycznych, rozpoczęto konieczne reformy wewnętrzne. Wyrazem demokratycznych przemian było zwycięstwo wyborcze Hiszpańskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (Partido Socialista Obrero Español, dalej: PSOE) 28 października 1982 r. Po raz pierwszy od czasów sukcesu wyborczego Frontu Ludowego w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybuch wojny domowej w 1936 r., lewica objęła ster rządów w Hiszpanii.

Cztery kolejne gabinety, które ukonstytuowały się po zwycięskich wyborach PSOE w 1982, 1986, 1989 i 1993 r., kierowane przez premiera Felipe Gonzáleza, lidera socjalistów, przeprowadziły zasadniczą transformację wewnętrzną i modernizację państwa. Pod rządami PSOE następowały także istotne zmiany w polityce zagranicznej Madrytu prowadzące do umocnienia pozycji i wzrostu znaczenia Hiszpanii na arenie międzynarodowej. Trzy pierwsze gabinety F. Gonzáleza miały absolutną większość w parlamencie, co pozwalało na względnie łatwą akceptację wyznaczonych celów polityki zagranicznej. Stosunkowo szybko okazało się, że socjaliści podjęli pragmatyczną i realistyczną politykę, pozbawioną wyrażanych w latach siedemdziesiątych radykalnych haseł i ideologicznych dogmatów. Premier F. González odgrywał kluczową rolę w określaniu nowych zasad i kształtowaniu hiszpańskiej polityki zagranicznej uwzględniającej międzynarodowe realia. Był zdecydowanym zwolennikiem integracji kraju z UE i obecności Hiszpanii w NATO. Popularność, jaką zyskał m.in. podczas pełnienia funkcji wiceprzewodniczącego Międzynarodówki Socjalistycznej i przyjazne relacje nawiązane z socjaldemokratycznymi przywódcami szeregu krajów w latach siedemdziesiątych, sprzyjały jego poczynaniom na forum międzynarodowym w okresie sprawowania urzędu premiera.

Autorka dokonała analizy polityki zagranicznej Hiszpanii w okresie rządów PSOE w siedmiu rozdziałach (nie licząc *Wstępu* i *Zakończenia*), podzielonych na podrozdziały, napisanych w układzie problemowo-chronologicznym. Scharakteryzowała główne kierunki polityki zagranicznej socjalistów oraz ich cele szczegółowe, środki realizacji i osiągnięte efekty. Podjęła próbę wykazania zakresu i sposobu zmian w prowadzeniu polityki zagranicznej Hiszpanii po 1982 r.

Rozdział pierwszy monografii stanowi kompetentne wprowadzenie do zasadniczego zagadnienia. Zawiera charakterystykę dziedzictwa epoki frankizmu, ukazuje hiszpańską drogę ku demokracji oraz pierwsze przemiany w polityce zagranicznej w latach 1975–1982. Analizuje stanowisko opozycyjnej wówczas PSOE wobec polityki rządów prawicowych do momentu przejęcia władzy w roku 1982. Przedstawia następnie program polityki zagranicznej PSOE i prezentuje jej głównych, obok premiera Gonzáleza, realizatorów. Ministrami spraw zagranicznych byli kolejno: Fernando Morán López (1982–1985), Francisco Fernández Ordoñez (1985–1992), Javier Solana de Madariaga (1992–1995) oraz Carlos Westendorp y Cabeza (od grudnia 1995 do maja 1996 r.).

W następnych rozdziałach scharakteryzowane zostały zasadnicze nurty polityki zagranicznej realizowanej przez socjalistów. Rozdział drugi przedstawia politykę Madrytu wobec Wspólnot Europejskich (dalej: WE), potem Unii Europejskiej (dalej: UE). Wkrótce po objęciu władzy rząd Gonzáleza przejął kierowanie negocjacjami akcesyjnymi do WE, rozpoczętymi w 1979 r. przez gabinet Adolfo Suáreza Gonzáleza. Autorka dokonała analizy strategii negocjacyjnej rządu i przebiegu rokowań, które wprowadziły Hiszpanię do WE 1 stycznia 1986 r. Przedstawiła aktywność dyplomacji hiszpańskiej na forum tej organizacji, przyjęte priorytety i instrumenty działania oraz stanowisko Madrytu zajmowane wobec przemian zachodzących w łonie WE/UE. Z wywodów Autorki wynika, że po akcesji do WE socjaliści dążyli do maksymalizacji gospodarczych korzyści z członkostwa oraz umocnienia pozycji Hiszpanii w organizacji. Opowiadali się za zwiększeniem politycznej i gospodarczej integracji, umacnianiem solidarności europejskiej (zasada spójności społeczno-gospodarczej) i wspieraniem rozwoju stosunków organizacji z obszarami ważnymi dla hiszpańskich interesów.

Rozdział trzeci omawia wspólne interesy oraz sporne kwestie w stosunkach Hiszpanii z najważniejszymi partnerami europejskimi – Francją, RFN, Portugalią, Włochami i z Wielką Brytanią, zarówno na poziomie bilateralnym, jak i w ramach WE/UE. Autorka wykazała, że relacje Madrytu z Francją i RFN miały kluczowe znaczenie dla określenia miejsca Hiszpanii wśród państw zachodnioeuropejskich. Stosunki Madryt – Bonn kształtowały się bardzo dobrze, rząd Gonzáleza poparł zjednoczenie Niemiec. Socjalistom udało się stopniowo przewyciężyć sprzeciw Paryża wobec hiszpańskiej akcesji do WE. Po 1986 r. Hiszpanie i Francuzi bronili wspólnych interesów na forum tej organizacji. Istotne zna-

czenie dla wzajemnych relacji miała też współpraca z Paryżem w walce z terroryzmem ETA. Głównym problemem w stosunkach hiszpańsko-brytyjskich był spór o Gibraltar sięgający XVIII w. Mimo negocjacji z Londynem i działań na forum WE Madrytowi nie udało się odzyskać zwierzchności nad Gibraltarem. Relacje Hiszpanii z Portugalią polepszyły się po równoczesnym przyjęciu obu państw do WE, ale nadal dawały o sobie znać zadawnione obawy Lizbony przed dominacją Madrytu. Stosunki hiszpańsko-włoskie kształtowały wspólne interesy gospodarcze i militarne w rejonie basenu Morza Śródziemnego.

Rozdział czwarty charakteryzuje politykę bezpieczeństwa rządów F. Gonzáleza, dotyczącą określenia miejsca i roli Hiszpanii w NATO, dwustronnych stosunków z USA w dziedzinie obrony, udziału Hiszpanii w działaniach Unii Zachodnioeuropejskiej, ONZ i innych międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa. Po tym, jak González opowiedział się za pozostaniem Hiszpanii w NATO, również członkowie rządu i działacze PSOE – wcześniej niechętni członkostwu kraju w Sojuszu – poparli stanowisko premiera. Jako członek NATO Hiszpania dążyła do umocnienia swej pozycji w organizacji i do zabezpieczenia interesów na obszarze śródziemnomorskim. Aktywnie uczestniczyła w misjach NATO (mimo pozostawania poza wojskową strukturą organizacji) oraz wspierała działania w regionie Morza Śródziemnego. Wyrazem mocnej pozycji Hiszpanii w Sojuszu był wybór Javiera Solany na stanowisko Sekretarza Generalnego NATO. Stosunki Madrytu z USA w dziedzinie obrony zostały oparte na zasadzie równorzędnego partnerstwa. Madryt utrzymał dobre relacje z Waszyngtonem, chociaż socjaliści doprowadzili do redukcji sił w amerykańskich bazach wojskowych w Hiszpanii. Rząd Gonzáleza doprowadził do pełnego włączenia Hiszpanii w europejskie struktury bezpieczeństwa (integracja z UZE) oraz podniesienia międzynarodowego prestiżu kraju poprzez udział w misjach pokojowych ONZ.

Rozdział piąty omawia relacje Madrytu z państwami Ameryki Łacińskiej stanowiącymi tradycyjny region zainteresowania i aktywności hiszpańskiej dyplomacji. Autorka podkreśliła, że socjaliści utrzymywali stosunki ze wszystkimi państwami tego obszaru, także z reżimami autorytarnymi. Zasadniczym celem rządów Gonzáleza było jednak wspieranie demokratyzacji i walki o prawa człowieka w Ameryce Łacińskiej. Planowano umocnienie międzynarodowej pozycji Hiszpanii opierając ten proces na iberoamerykańskiej wspólnotocie narodów, ale efekty podejmowanych działań,

m.in. na niwie gospodarczej, były skromne. Niewielki też skutek miały zabiegi Madrytu dotyczące kształtowania polityki WE/UE w kierunku rozwoju stosunków gospodarczych z państwami latynoamerykańskimi. Socjaliści krytycznie odnosili się do polityki USA wobec państw Ameryki Środkowej. Rząd Gonzáleza potępił amerykańskie inwazje na Panamę i Grenadę, zbrojną walkę z rządem *sandinistów* w Nikaragui i militarne akcje w Salwadorze. Popierał natomiast inicjatywy pokojowe państw regionu, szczególnie Grupy z Contadory (Kolumbia, Meksyk, Wenezuela, Panama).

Kolejny rozdział odnosi się do polityki socjalistów wobec krajów Maghrebu, z którymi łączyły Hiszpanię interesy gospodarcze, polityczne oraz kwestie bezpieczeństwa. Najważniejszym partnerem Madrytu było tu Maroko, wobec którego, ale też i pozostałych państw regionu, starano się realizować tzw. politykę całościową, zmierzającą do rozwoju wszechstronnych stosunków – politycznych, gospodarczych i społecznych. Rząd Gonzáleza starał się przekonać partnerów z WE/UE o zasadności wspierania finansowego państw Maghrebu. Z ustaleń Autorki wynika, że „polityka całościowa” przyniosła częściowy sukces. Hiszpania generalnie osiągnęła zamierzone cele na forum UE (Partnerstwo Eurośródziemnomorskie), ale niepowodzeniem zakończyły się inicjatywy multilateralne w regionie śródziemnomorskim (hiszpańsko-włoska propozycja Konferencji Bezpieczeństwa i współpracy w Regionie Śródziemnomorskim).

Ostatni rozdział charakteryzuje politykę rządów Gonzáleza wobec państw Europy Środkowowschodniej i Związku Sowieckiego/Rosji. Prezentuje taktykę i działania dyplomacji hiszpańskiej w tej części Europy przed i po przemianach ustrojowych będących następstwem „jesieni narodów” w 1989 r. Autorka wykazała, że socjaliści pozytywnie oceniali przemiany w Związku Sowieckim pod rządami Michaiła Gorbaczowa. Po rozpadzie ZSRS obawiali się destabilizacji w regionie, zwłaszcza utraty kontroli nad bronią jądrową. Popierali polityczne i gospodarcze przemiany w krajach Europy Środkowowschodniej, ale z rezerwą, w obawie o interesy gospodarcze Hiszpanii, odnosili się do perspektywy rozszerzenia UE na wschód. W Madrycie obawiano się również przesunięcia zainteresowania i aktywności NATO na region Europy Środkowowschodniej, nie mający istotnego znaczenia z punktu widzenia bezpieczeństwa Hiszpanii.

Wszystkie z wymienionych rozdziałów zostały napisane z jednakową sumiennością. Świadczą o bardzo dobrej znajomości przez

Autorkę realiów polityki zagranicznej Hiszpanii i stosunków międzynarodowych w omawianym okresie. Autorka stawiała pytania badawcze, na które udzielała odpowiedzi w toku narracji. Częstokrotkie tezy, udowodnione w przekonujący sposób, formułowała we *Wnioskach* na końcu każdego rozdziału. Taka forma konstrukcji rozprawy, przy wielowątkowości analizowanego zagadnienia i bogactwie faktografii, jest optymalnym rozwiązaniem, ponieważ porządkuje obszerny materiał i wskazuje na istotę poszczególnych zagadnień.

Bogatą i różnorodną podstawę źródłową monografii stanowią przede wszystkim dokumenty i materiały, które Autorka zebrała podczas kwerend przeprowadzonych w hiszpańskiej Bibliotece Narodowej, bibliotece Szkoły Dyplomatycznej działającej przy MSZ oraz bibliotekach uniwersyteckich w Madrycie, Barcelonie i Santiago de Compostela. Wykorzystała oficjalne dokumenty publikowane przez hiszpańskie MSZ (*Actividades, textos y documentos de la política exterior española*), m.in. traktaty zawierane przez rząd oraz materiały WE/UE i ONZ. Spożytkowała opublikowane zapisy rozmów z premierem F. Gonzálezem oraz pamiętniki szefa dyplomacji F. Morána. Sięgnęła do szeregu czasopism zajmujących się sprawami międzynarodowymi, m.in. „Política Exterior” i „Anuario Internacional CIDOB” oraz dzienników (lewicowy „El País”, prawicowe „ABC”), które dostarczyły wielu informacji oraz pozwoliły poznać stanowisko opinii publicznej w kwestiach polityki zagranicznej. Skorzystała ze stanowiących bogate źródło danych stron internetowych hiszpańskiego rządu i parlamentu oraz organizacji międzynarodowych, m.in. UE, NATO i ONZ. Sumiennie wykorzystała publicystykę i literaturę przedmiotu w języku hiszpańskim i angielskim oraz publikacje historyków i politologów polskich.

Praca jest bardzo dobrze napisana z punktu widzenia warsztatu historycznego, konstrukcji i stylu narracji. Tok wykładu Patrycji Domejko-Kozery jest zwięzły i rzeczowy, utrzymany w spokojnym tonie, a oceny są wyważone. Tekst autorski przeplatany jest niekiedy dobrze dobranymi cytataми. Wiele przypisów zawiera informacje szczegółowe, uzupełniające merytorycznie tekst zasadniczy, co świadczy o wnikliwości i rzetelności badawczej Autorki. Zamieszczony jest też wykaz stosowanych skrótów i opracowany indeks osób.

Książka dr Patrycji Domejko-Kozery, stanowiąca kompleksowe opracowanie dotyczące polityki zagranicznej Hiszpanii w okresie kilkunastoletnich rządów PSOE, jest poważnym osiągnięciem ba-

dawczym, wpisującym się na trwałe do polskiej historiografii. Skorzystają z niej z pożytkiem nauczyciele akademicki i studenci szeregu kierunków humanistycznych, zwłaszcza historii, stosunków międzynarodowych, politologii i iberystyki.

ANDRZEJ M. BRZEZIŃSKI

UNIwersytet Łódzki